

Hertelendy Hanna Mária

A SZÜLŐ-GYERMEK KAPCSOLAT ÉS A
TESTVÉRKAPCSOLAT HATÁSA A SZOCIÁLIS
KOGNÍCIÓ FEJLŐDÉSÉRE

Konzulens: Horváth-Polgár Petra Ibolya
egyetemi tanársegéd

Absztrakt

Az ötéves kor alatti gyermekek szociális kogníciójának összefüggései a szülő-gyermek kapcsolat és a testvérkapcsolat minőségével.

A szociális kogníció olyan kognitív folyamatok és készségek széles skálájára utal, amelyek lehetővé teszik az egyének számára, hogy interakcióba lépjenek és megértsék egymást. 18 hónapos korára a legtöbb gyermek megérti mások vágyait és körülbelül 2 éves korukra felismerik társas partnerük érzelmeit és perspektíváit. A testvérkapcsolatok bizonyítottan befolyásolják a személyek kognitív, szociális és érzelmi fejlődését. A magas közelségű/melegségű testvérkapcsolatok segítik az önfeltárást, a kognitív és szociális készségek fejlődését, az érzelemszabályozást és az együttműködési készséget.

32 gyermek és szüleik részvételével mértük fel az ötéves kort még be nem töltött gyermekek (19 lány, 13 fiú) szociális kogníciós képességét 11 kísérleti helyzetben, az édesapák és édesanyák részéről pedig a szülő-gyermek kapcsolati minőséget (MPAS) és a gyermekeik testvérkapcsolatának percepcióját (PEPC-SRQ).

A gyermekeket 3 életkori csoportba osztottam: 2 év alattiak, 2 és 4 év közöttiek és 4 és 5 éves kor közöttiek. Eredményeim alapján a kétéves kor alatti gyermekeknél a szülői kötődés minősége negatívan befolyásolta a gyermekek szociális kogníciós képességét, míg a hosztilitás hiánya marginális pozitív befolyásoló szerepet mutatott. A 2 és 4 éves kor közötti gyermekek esetében a kötődés minősége pozitív befolyásoló szerepet mutat. A 2 éves kor alattiak körében a testvérek közti melegség/közelség negatív befolyásoló szerepet játszik a szociális kogníció képességében. Az első korosztály eredményei ellentmondanak mind a hipotéziseimnek, mind az eddigi kutatások eredményeinek.

A felsorolt összefüggések rámutatnak arra, hogy a szociális kogníció kialakulása egy összetett folyamat, melyet számos tényező befolyásol és további kutatásra van szükség ezen a területen.

Kulcsszavak: szülő-gyermek kapcsolat, testvérkapcsolat, szociális kogníció

Tartalomjegyzék

Abszrakt	2
1. Téma jelentősége	4
2. Elméleti bevezető	5
2.1. Anya-gyermek kapcsolat	5
2.2. Apa-gyermek kapcsolat	6
2.3. Testvérkapcsolat	7
2.4. Fejlődési mérföldkövek	8
2.5. Korai szociális készségek	9
3. Hipotézisek.....	11
4. Módszerek	11
4.1. A vizsgálatban résztvevő személyek.....	11
4.2. Vizsgálati eszközök	13
4.2.1. Vizsgálatban használt kérdőívek	13
4.2.2. Vizsgálatban használt kísérleti helyzetek	14
4.3. A kísérlet menete	16
5. Eredmények.....	17
6. Megvitatás	19
7. Kitekintés	20
8. Nyilatkozat	23
9. Felhasznált irodalom	23

1. Téma jelentősége

Számomra mindig is lenyűgözőek voltak a testvérek közti kapcsolatok – révén, hogy egyke vagyok. Sokszor megfordult már a fejemben, hogy mennyi mindenben más lennék, ha lennének testvéreim, hiszen semmilyen más kötődési viszony nem hasonlítható két testvér közti kapcsolathoz. Egyrészt a legtöbb ember életében ez a leghosszabb ideig tartó kötelék, másrészt nagyon különleges, hiszen sokaknak a testvérével van az első kortárs kapcsolata, még hozzá egy olyan védett helyzetben, hogy ők egyben családtagok is.

Manapság egyre köztudottabb, hogy a családnak milyen nagy jelentősége, befolyásoló szerepe van egy személy fejlődésében. A mai napig fedezünk fel újabb és újabb területeket az életben, amelyre meghatározó lenyomatott tettek a kora gyermekkori családi kapcsolatok. Legutóbbi műhelymunkám során – amelynek témája a fogyatékkal élő testvér hatása az egészséges testvér felnőttkori kapcsolataira – találtunk összefüggést, miszerint a testvérvkapcsolat melegsége és a szülői részrehajlás kapcsolatba hozhatóak a biztonságos és a bizonytalan kötődés kialakulásával – a testvér egészségi állapotától függetlenül.

Ezen eredményeket alapul véve szerettem volna tovább vizsgálni, hogy milyen területeket befolyásolhat a szülők és gyermekek közti, illetve a testvérek közti kapcsolat. Szerettem volna ezúttal kisgyermekkel dolgozni, hogy a korai kapcsolatok hatását közvetlenül tudjam vizsgálni, illetve, hogy ugyanazon kötelékekről a szülők percepcióját is megismerhessem.

A kísérletekhez családokat keresve lehetőségem volt több szülővel is beszélgetni és sokan kiemelték, hogy mennyire jelentőségteljesnek tartják a kutatásunkat. Szülőként gyakran nehéz meglátni, hogy bizonyos viselkedések veleszületett vonások hatásai, vagy a társas környezet befolyásolása. Emellett főleg az első gyermekes apák és anyák említették, hogy óvoda előtt - ha nem járt bölcsődébe – nincs viszonyítási alapjuk, hogy miként, milyen ütemben kellene fejlődnie a gyermeknek.

Már ezalapján a pár hónap alapján is, amit intenzíven a témámmal töltöttem látszik, hogy mennyire fontos lenne több figyelmet szentelni a korai készségeket befolyásoló tényezők kutatásának, különösképpen a testvérvkapcsolat szerepének, ugyanis az a mai napig egy ritkábban vizsgált terület.

2. Elméleti bevezető

2.1. Anya-gyermek kapcsolat

Az édesanyák és gyermekeik közti kapcsolat rendkívül egyedi. Olyan erős egységet képeznek, hogy a kultúrák 98%-ban magától értetődően együtt maradnak a szülést követően is. A megfelelő anya-gyermek kapcsolat kialakítása nem csupán kettejük érdeke, minden generáció kötődése befolyásolja a következő nemzedékét is (Hajdú és mtsai, 1998).

A szülőkkel való kapcsolódásban alakul ki a gyermekek kötődése, tehát a kapcsolat minősége alapjaiban határozza meg a kötődést. Így tehát az elméleti háttér fontos eleme a kötődés és az azt befolyásoló tényezők, ám a kutatásomban csupán a szülő-gyermek kapcsolatokat, mint egy nagyobb, átfogó egész befolyásoló szerepét vizsgálom. Amennyiben egy kutatás a kötődéssel foglalkozik, úgy a dolgozatban azon aspektusa lett beemelve, hogy a korai kötődést a szülő-gyermek kapcsolati minőség határozza meg, tehát hatással van annak alakulására.

A kisgyermek jelzéseire való érzékeny anyai reakálás, különösen, ha szabadon felfedezheti fizikai környezetét, elősegíti a kompetenciájuk általános fejlődését. Az anya-baba interakciók minősége hatással van nem csupán a csecsemő anyjával való minőségi kapcsolatának kialakulására, de a kognitív fejlődésére is (Ainsworth és Bell, 1972).

A gyermek fejlődését olyan faktorok befolyásolják, mint a gyermek egyéni jellemzői (pl. temperamentum, egészségi állapot), a szülői tényezők (anya/apa társas, érzelmi és kognitív kompetenciája, nevelési attitűdje), a szülők közötti kapcsolat (a párkapcsolat minősége, konfliktusok gyakorisága), a gyermek és a szülők közötti kapcsolat minősége (biztonság, melegség, válaszkészség), valamint a gyermek mikrokörnyezete (családtagok, barátok, óvodai és iskolai környezet, lakókörnyezet) és makrokörnyezete, azaz a társadalmi, gazdasági, kulturális jellemzők, amelyekben felnő (Lábadi és Pohárnok, 2019).

Azért is lényeges a jó anya-gyermek, szülő-gyermek kapcsolat, mert így a szülőket a gyermek biztonságos bázisként használhatja, ahonnan explorálhat, de oda distressz idején visszatérhet. Ezzel a gyermekek nem csupán biztonságos alap viselkedési mintákat sajátítanak el, de elvárásokat is kialakítanak a gondozó személyekről és a kötődési kapcsolatokról (Kerns és Karthryn, 2007).

Az anya-gyermek kapcsolatáról a mai kohorszvizsgálatokban (pl. LSAC, MCS) már úgy gondolkodnak, mint a fejlődést segítő vagy hátráltató tényezőiről. A csecsemőkori anyai hosztilitás például a viselkedéses problémák kialakulásának esélyét növeli, míg az anyai melegség a társas, szociális problémák kialakulásának a valószínűségét csökkenti. Emellett a

szülői melegség és válaszkészség az érzelmi és viselkedéses rezilienciához járul hozzá (Lábadi és Pohárnok, 2019).

Látható tehát, hogy az anya-gyermek kapcsolat vizsgálata napjainkban is fontos kutatási terület, amely elengedhetetlen akár a prevenciós munkában is.

2.2. Apa-gyermek kapcsolat

Egy gyermek megszületése az addigi férfi-női diádikus kapcsolatot egy triádikus családi rendszerre szervezi, melyben az édesapának is meg kell találnia a helyét. Míg Stern (1998) az anyai azonosulásról úgy ír, hogy a terhesség során kezdődik és a szülés utáni hetekben, vagy hónapokban teljeseedik ki, addig az apai azonosságtudatra „terra incognita”-ként, azaz ismeretlen területként hivatkozik. Ennek oka abban is keresendő, hogy az apa szerepével foglalkozó kutatások száma a mai napig korlátozott.

A gyermek apával való kapcsolatának a későbbi mentális egészségre gyakorolt hatásaira vonatkozó információk hiányát többször hangsúlyozták, beleértve az elmúlt évtized áttekintéseit is. Fearon és munkatársai (2010, 448. o.) megállapították: "Először is, annyira kevés olyan kimeneti vizsgálat volt, amely az apa-gyermek közti biztonságos kötődést vizsgálta, hogy nem tudtuk bevonni őket ebbe a metaanalízisbe. Nyilvánvalóan sürgős további kutatásokra van szükség az apa-gyermek kötődési biztonság és bizonytalanság hozzájárulását illetően a gyermekek fejlődéséhez".

Egy korai kutatásban Lamp és munkatársai (1985) az apai kötődés modelljét megalkotva az apa-csecsemő kapcsolat három jellemzőjét határozták meg. Ezek közül az első az interakció, azaz az apa közvetlenül törődik az újszülöttel. A második az elérhetőség, tehát az apa a csecsemő számára elérhető fizikailag és mentálisan, a harmadik pedig a felelősség - az apa felelősséget vállal a csecsemőről való gondoskodásban. Emellett egy jelentős feltétele a jó apa-baba kapcsolatnak a szülők közti megfelelő kommunikáció. Jelentős együttjárást találtak ugyanis a házastársak a házassággal kapcsolatos felfogásuk, az elégedettségük mértéke és a szenzitív szülői lét között. A következetesség a szülők kapcsolatában szintén fontos minta a csecsemő szempontjából. Donley (1993) pedig azt találta, hogy az apa és az anya közötti feszültség negatív hatással van az apa-gyermek kapcsolatra.

Az, hogy a férfi hogyan érzékeli magát apaként és mennyire azonosult a szereppel fontos a gyermeke gondozásához való hozzájárulásához. A szülőszobában való jelenlétük például jelentősen hozzájárul az apa és gyermek közti biztonságos kötődés kialakulásához (Biller, 1993). Cagdas (2003) eredményei emellett kiemelik, hogy az édesapák éppolyan mértékben játszanak szerepet a gyermekek pszichoszociális és mentális fejlődésében, mint az édesanyák.

Továbbá - korlátozott számú - tanulmány arra is utal, hogy az apák egyedülálló módon járulhatnak hozzá a gyermekek korai viselkedésfejlődéséhez, beleértve a viselkedési problémák kialakulását is (Stern, 1998; Lewis és Lamb, 2003).

Látható tehát, hogy az apa-gyermek kapcsolattal kapcsolatos kutatásokra szükség van, hogy azonosíthassuk a két szülő közti gondoskodás, szenzitivitás és ezek hatásainak különbségeit. Az azonban már most is látszik, hogy az édesapa gyermekkel való kapcsolatának minősége ugyanolyan mértékben meghatározó a gyermekek pszichoszociális és kognitív érésében, mint az édesanya (Cagdas, 2003), így kutatásomban a szülő-gyermek kapcsolatot egységesen vizsgálom, nem különböztetem meg őket.

2.3. Testvércapcsolat

A testvércapcsolatok befolyásolják a személyek kognitív, szociális és érzelmi fejlődését. A magas közelségű/melegségű testvércapcsolatok segítik az önfeltárást (self-disclosure), a kognitív és szociális készségek fejlődését, az érzelemszabályozást és az együttműködési készséget (Noller, 2005). Ezek olyan egyedi kötelékek, melyek jórészt az egész életünket végigkísérik és segítik megtapasztalni a kortársakkal való kapcsolatot a család védett rendszerében.

Piaget (1965) és Sullivan (1953) úgy érvelt, hogy a gyermekek kapcsolatai más gyermekekkel fontos szerepet játszanak a szenzitivitás, egymás és önmaguk megértésének kialakulásában. A kapcsolat kölcsönös, egymás mellé rendelt jellegét kulcselemnek tartották a fejlődésben, kiegészítve a szülő-gyermek kapcsolat azon nehézségeivel, hogy mindkét félnek okozhat dilemmákat a másik érvelésének és perspektívájának megértése (Dunn, 1983).

Keveset tudunk a csecsemők és idősebb testvéreik közti viselkedésről, habár a csecsemők minden bizonnyal érdeklődnek más gyermekek iránt. Az első év második felétől kezdve, a csecsemő és az idősebb testvérek közötti interakció egyre gyakoribbá válik, ahogy a baba idősödik. A fiatalabb gyermek 1 éves korára a testvérek majdnem ugyanannyi időt töltöttek egymással, mint édesanyjukkal és több időt, mint édesapjukkal. 4-6 éves korukra a gyermekek már kétszer annyi időt töltenek egymás társaságában, mint anyjukéban (Dunn, 1983).

Fontos lehet még a testvérek közti együtt töltött idő minősége is, például, hogy a fiatalabb testvér mennyire utánozza le az idősebb viselkedését. Lamb (1978) ugyanis azt feltételezte, hogy egy idősebb testvér jelenléte hozzájárulhat a tárgyi környezettel kapcsolatos hatékonyságérzéshez (environmental mastery). Az utánzás gyakorisága nem csupán az idősebb gyermek modell-szerepét jelzi, de egymás utánzása segíti a gyermekek közti kommunikációt,

együttműködést, egymás iránti érdeklődését és láthatóvá teszi kapcsolatuk kölcsönösségét, reciprocitását (Dunn, 1983).

A testvérkapcsolatok megkülönböztető jegye még az affektív oldal: az agresszióra és rivalizálásra gyakran fektet hangsúlyt a szakirodalom (Adler, 1959; Felson és Russo, 1988; Leung és Robson, 1991), habár az otthon felvett kutatásokban a barátságosság, együttműködés és egymás segítése gyakran megfigyelhetőek voltak. A pozitív szociális viselkedési formák gyakorisága az életkor előrehaladtával növekedik, az egymás iránt kimutatott szeretet mellett megjelenik a másik megnyugtatója, vigasztalása is (Dunn és Kendrick, 1982).

Arról, hogy a gyermekek kötődnek-e egymáshoz azonban megoszlanak a vélemények, főként abban a tekintetben, hogy ilyen korai életkorban képesek-e egymást biztonságos bázisnak tekinteni. Vannak azonban adatok arról, hogy a fiatalabb testvérek hasonló distresszt élnek át az idősebb testvérek távollétében, mint az édesanya távozásával, illetve az egymást érzelmileg támogató magatartás is valamilyen jellegű, kezdetleges kötődést feltételez (Dunn és Kendrick, 1982).

Mindezen felsorolt jellemzők alapján (érdeklődés egymás iránt, érzelmi támogatás, kezdetleges kötődés) arra lehet következtetni, hogy a testvérek közti kapcsolat befolyásolja a gyermekek későbbi személyiségfejlődését, szociális és kognitív készségeit. Light (1979) azt találta, hogy a szerepvállalási készségek és a szociális érzékenység fejlettebbek voltak azoknál a gyermekeknél, akiknek szoros kapcsolata volt testvérével. A hatások iránya egy ilyen összefüggésben természetesen nem egyértelmű, de láthatóan érdemes hangsúlyt fektetni a szociokognitív képességek és a testvérkapcsolat viszonyának vizsgálatára.

Cutting és Dunn (2006) kutatásukban azt feltételezték, hogy a gyermekek testvéreikkel és barátaikkal való kommunikációja jó prediktora a köztük lévő kapcsolat minőségének, illetve, hogy ennek a kommunikációnak a minősége szerepet játszik a szociális kogníciós képességek kialakulásában. Azt találták, hogy a 4 éves korosztályban a közös mintha-játékok és a kommunikáció pozitív összefüggésben állnak a magasabb testvérkapcsolati minőséggel, illetve a szociális kogníciós képességekkel.

2.4. Fejlődési mérföldkövek

A gyermekek fejlődésének szakaszait különböző aspektusból sok kutató vizsgálta már az évtizedek alatt (Freud, Piaget, Stern, Winnicott). Én Piaget konstruktivista elméletén keresztül szeretném végigvezetni a csecsemők és kisgyermekek fejlődésének nagy mérföldköveit a percepció, kommunikáció és gondolkodás területein. Piaget azt feltételezte, hogy a gyermek

cselekvésein keresztül, saját tapasztalatai által fejlődik, az asszimiláció és akkomodáció folyamataival.

Piaget 4 nagy fejlődési szakaszt különböztetett meg, melyek a serdülőkor végéig zajlanak le. Az első szakasz a szenzomotoros szakasz, mely a születéstől a második életév végéig tart. Ezalatt az érzékelés és az egyszerű motoros viselkedés segíti a gyermeket a világ megismerésében. A szenzomotoros szakasz hat alszakaszra osztható és minden szakasz az előzőben megszerzett funkciókra, teljesítményre épít. A 7. és 12. hónap közt kialakul a kéz és ujjak koordinált és kifinomult mozgása, ezzel párhuzamosan pedig az intencionalitás is, illetve már bizonyos szavak megértése. Ekkor jelennek meg a háromszereplős viszonyulások és a közös észlelés is (a közös figyelem elődje). Másfél évesen kezdetét veszi a mintha-játék és új érzelmeket élnek át, mint büntudat, szégyen vagy büszkeség és ekkora kialakul a valódi közös figyelem is (Cole és Cole, 2003).

Két éves korban robbanásszerű fejlődésnek indul a szókinés, a kézügyesség, megjelenik a szimbolikus játék, gyorsabban nő a test is. Második életévüktől a gyermekeket az intuitív gondolkodás jellemzi, a vizuális benyomásokon van a hangsúly, a műveletek előtti fejlődési szakaszba lépnek. Ez 7 éves korig tart, amikor kialakulnak a műveleti rendszerek. A soralkotáskor például egy 4 éves párosít, az 5-6 évesek próba szerencse alapon dolgoznak, a 7 évesek pedig már képesek elvégezni a műveletet. 4 éves korra alakul ki a fizikai okság felismerése is, Bühler (idézi: Szilágyiné, 2008) szerint pedig a 4. életévtől már nem csupán a saját életének eseményei foglalkoztatják, de igazi változatos, fordultatos meséket is kedvelnek. A 4-5 évesek körében már nagy az igény az oksági összefüggések megtalálására is, a meséknek köszönhetően a másik gondolkodásáról való gondolkodás képessége is elkezd 4 éves kortól kialakulni (Nyitrai, 2010).

2.5. Korai szociális készségek

A szociális kogníció olyan kognitív folyamatok és készségek széles skálájára utal, amelyek lehetővé teszik az egyének számára, hogy interakcióba lépjenek és megértsék egymást, beleértve számos készséget egészen csecsemőkortól, mint a közös figyelem vagy utánzás (Hoicka és mtsai, 2021). A szociális kogníció szűkebb értelmezésben magunk és társaink vágyainak, érzelmeinek, gondolatainak és motivációinak megértését foglalja magába, azaz a tudatelmélet/elméletolvasást (Theory of Mind, rövidítve ToM), manapság azonban már egy tágabb terminusként gyakrabban használják, amely a tudatelmélet mellett az érzelempercepciót és az empátia képességét is a fogalom alá veszi (Tamás és mtsai, 2021).

Az első szociokognitív készség, amely a fejlődés során kialakul, úgy is tekinthető, mint a szociális megismerés kapuja: az újszülött csecsemők nagyobb figyelmet fordítanak az arcokra, mint más vizuális ingerekre, és néhány hónapon belül felismerik az ismerős arcokat. Az első életévükben aztán kialakul a közös figyelmi képességük is és nagyjából az első év végére már követik a tekintetet és mutatást, illetve ők is kommunikálnak rámutatással. Nagyjából azonos életszakaszban megjelenik a mimikri és imitáció képességei is, azaz utánzás a mögöttes szándék megértése nélkül, majd annak megértésével (Wellman és mtsai, 2001). 18 hónapos korára a legtöbb gyermek megérti mások vágyait és körülbelül 2 éves korukra felismerik társas partnerük érzelmeit és perspektíváit. Mindezek a készségek magukba foglalják mások nézőpontjának átvételét (Moll és Tomasello, 2006). Végül, körülbelül 4,5 éves korukra a gyermekek az explicit hamis vélekedést is megértik (Wellman és mtsai, 2001).

Kevés adat található arról, hogy a különböző szociális készségek és képességek miként fejlődnek, pedig a megfelelő fejlesztések kidolgozásához szükség van ezek ismeretére. Emellett ezeknek a készségeknek a jelenléte nem csupán a gyermek- és iskoláskort, de a felnőttkori szociális életet és kapcsolatokat is befolyásolják, így kiemelten fontos a vizsgálatuk, kutatásuk és fejlesztésük egyaránt (Zsolnai, 2008).

A szociális kompetencia fejlődése leginkább gyermekkorban befolyásolható, így szükség van olyan vizsgálatokra, amelyek a szociális készségek és képességek fejlődését mérik szélesebb életkori tartományban is. Jelenleg a legismertebb mérési technikák az interjúk olyan személyekkel, akik jól ismerik a vizsgálati alanyt (például tanárok, szülők), önjellemzés, önértékelés, mérőskálák (szintén az egyénhez közeli emberek segítségével) és a természetes környezetben való megfigyelés (Zsolnai, 2008).

Hoicka és munkatársai (2021) megkíséreltek összeállítani egy olyan mérési sorozatot, amely felméri a 0 és 47 hónap közötti gyermekek szociális kogníciós képességeit, azon belül is a tudatelmélet és érzelempercepció fejlődését. A megtervezett kérdések és feladatok korábbi laboratóriumi kísérleteken alapultak, többek között közös figyelemről, tekintetkövetésről, mutatáskövetésről, mimikriáról, szándékról, hibákról, érzelmekről és hamis vélekedésről.

Elsősorban olyan kutatások születtek a szociális kogníció és a családi kapcsolatok relációjában, melyek a szociális kogníció valamely aspektusát vizsgálták. Dunn és munkatársai (1991) szerint a tudatelmélet fejlődését elősegíti, ha az édesanyával való játék közben a gyermekek egymással és az édesanyjukkal mentális állapotokról (szándékok, vágyak, érzelmek) is beszélgetnek. Phillips és Schrodtt (2015) azt állították, hogy a testvérek közti rivalizálás negatív hatással lehet a testvérkapcsolatra, különösen a testvérek közti közelségre, Gál (2015) szerint pedig érdemes lehet vizsgálni a testvérek közti kapcsolat minőségének és a

tudatelmélet fejlettségének összefüggését, mivel a testvérek száma helyett a testvérek közti kapcsolat típusa és minősége bírhat pozitív befolyással. Egy évvel később született is kutatás, melynek eredménye szerint a testvérek közti magas antagonizmus negatív hatással van a gyermekek tudatelméletére (Song és mtsai, 2016). Továbbá Iadarola 2008-as kutatásában testvéreik segítségével növelte három autizmus spektrumzavarral élő gyermek közös figyelmi képességeit, mindhárom esetben sikeresen.

Habár létezik kutatás (Cutting és Dunn, 2006), amely a testvérkapcsolat és a szociális kogníció egészének kapcsolatát vizsgálta, ám eredményük csupán marginális összefüggést mutatott. Érdekes tehát más kísérleti eszközökkel újfent megvizsgálni a két változó közti kapcsolatot, illetve feltételezhető, hogy a testvérek mellett az édesapával és édesanyával való kapcsolat minősége is befolyásoló szereppel bír.

3. Hipotézisek

Light (1979), illetve Cutting és Dunn (2006) eredményei alapján azt feltételezem, hogy a magasabb minőségű testvérkapcsolattal rendelkező gyermekek jobban teljesítenek majd a szociális kogníciót mérő kísérletben. Song és munkatársai (2016) eredményei alapján a testvérek közti magas rivalizálás esetében az ellenkezőjét valószínűsítem.

Hipotéziseim tehát:

1. A melegség/közelség a testvérek között pozitívan befolyásolja a szociális kogníciós képességeket.
2. A testvérek közti rivalizálás/versengés negatívan befolyásolja a szociális kogníció fejlődését.

Lábadi és Pohárnok (2019) szerint a gyermek fejlődését befolyásolja a gyermek és a szülők közötti kapcsolat minősége (biztonság, melegség, válaszkészség), ezenfelül a csecsemőkori anyai melegség a társas, szociális problémák kialakulásának a valószínűségét csökkenti.

Ezek alapján kutatói kérdésem tehát:

1. A magas szülő-gyermek kapcsolódási minőség vajon pozitívan befolyásolja a szociális kogníciós képességeket?

4. Módszerek

4.1. A vizsgálatban résztvevő személyek

Vizsgálati személyeknek 0-5 év közötti gyermekeket kerestem, illetve az ő szüleiket. Minimum 25-35 gyermekkel terveztük felvenni a kísérletet, amely 32 fővel meg is valósult,

akik közül 19 lány (59,4%) és 13 fiú (40,6%). A résztvevő gyermekek közül 1 fő már betöltötte az 5. életévét, így 31 fővel felvett adatokkal dolgoztam. Életkoruk átlaga 2,55 év volt, a szórás pedig igen jelentős: a legfiatalabb gyermek 8 hónapos, míg a legidősebb három hét híján 5 éves volt a kísérlet felvételekor.

Minden gyermeknek legalább egy szülője kitöltötte a kérdőívcsomagot, akik közül 23 fő az édesanya volt (74,2%) és 8 fő az édesapa (25,8%). 8 gyermek az édesanyja egyetlen gyermeke (25,8%), 14 főnek egy testvére van (45,2%), 5 főnek két testvére (16,1%), míg 4 gyermeknek 3, vagy több (12,9%) (lásd 1. ábra). Mivel a kutatásban résztvevő gyermekek közül 8 egyke volt, így a testvérkapcsolatot 23 fővel vizsgáltam. Minden résztvevő magyar anyanyelvű volt, Baranya, Pest és Vas vármegyei faluból (19,4%), községből (3,2%), városból (48,4%) vagy megyeszékhelyből (29%).

1. ábra

A gyermekek száma a kutatásban résztvevő családokban

A 31 gyermek szülei közül 18 édesanyjának van felsőfokú (egyetemi/főiskolai) végzettsége (58%), 7 anyának a legmagasabb iskolai végzettsége a gimnáziumi érettségi (22,6%), 3-nak a szakközépiskola (9,7%) és szintén 3-nak a szakmunkásképző (9,7%). Az édesapák közül 15 főnek van egyetemi vagy főiskolai végzettsége (48,4%), 5 főnek gimnáziumi érettségije (16,1%), 6 főnek szakközépiskolai végzettsége (19,4%), 3 apa végzett szakmunkásképzőben (9,7%) és 2 édesapa jelölte be az „egyéb” lehetőséget a legmagasabb iskolai végzettséghez.

1 szülő válaszolta a kérdőívesomagunkban, hogy nehézségek árán tudja fedezni az anyagi helyzetük a szokásos kiadásait (3,2%), 11 szülő, hogy kisebb nehézségek árán (35,5%), 14 fő szerint viszonylag könnyen fedezik (45,2%), 3-uk szerint könnyen (9,7%) és 2 szülő válaszolta, hogy nagyon könnyen (6,4%).

4.2. Vizsgálati eszközök

Az adatgyűjtés során kétféle kérdőívet használtam: az Anyai Posztnatalis Kötődési Skálát (Maternal Postnatal Attachment Scale, rövidítve MPAS) és a Szülői Elvárások és Vélemények a Gyermek Testvérkapcsolatáról kérdőívet (Parental Expectations and Perceptions of Children's Sibling Relationships Questionnaire, rövidítve PEPC-SRQ), az 5 év alatti gyermekekkel pedig a Hoicka és munkatársai (2021) által összeállított 11 kísérleti helyzetből álló szociális kogníció feladatokat vettük fel.

4.2.1. Vizsgálatban használt kérdőívek

Az MPAS egy 19 itemből álló kérdőív, melynek 3 alskálája a kötődés minősége, a hosztilitás hiánya és az interakcióban lelt öröm. A válaszadók 2-5 fokú Likert-skálán értékelték a gondozó és a kisgyermek közötti érzelmi kapcsolatot. Az alskálák pontértékeit 1 és 5 közé rendelve, a fordított itemeket (a 7., 8., 10., 11., 12., 13., 14. és 17.) pedig megfordítva az összesített pontszámot kapjuk meg (melynek minimum értéke 19, a maximum pedig 95 pont). A magasabb pontszám a gyermekkel kialakított pozitívabb, intenzívebb érzelmi kapcsolatra utal (Condon és Corkindale, 1998). A kérdőív reliabilitása az eredeti vizsgálatban jó (0.78) volt, míg a mi kutatásunkban kiváló (0.86): a kötődés minősége dimenzió Chronbach alfa értéke 0.77, a hosztilitás hiánya dimenzióé 0.55, míg az interakcióban lelt öröm dimenzióé 0.79.

Habár az MPAS az anya és gyermeke közti érzelmi kapcsolat felmérésére lett készítve, kutatásomban mindkét szülő ezt a kérdőívet töltötte ki. A FIAS (Father-Infant Attachment Scale) egy szintén 3 dimenziós kérdőív, melynek itemeit nem találtam meg angol vagy magyar nyelven, azonban az itemek leírása alapján („azokról a dolgokról való gondolkodás, amelyeket fel kellett adnia a gyermek miatt”, „érzései a gyermek iránt az elmúlt 2 hétben”, „ítélőképessége a gyermek szükségét illetően”) olyan nagy az átfedés az MPAS kérdőívvel, hogy jelen kutatásban az MPAS használata mellett döntöttem (Aslan, 2017). A kérdőívet az *1. melléklet* tartalmazza.

A PEPC-SRQ 24 itemből áll, melyek 11 negatív és 13 pozitív, testvérek közti viselkedést tartalmaz. A kérdőívnek 3 alskálája a melegség/közelség, a rivalizálás/versengés és a harc (agonizmus). A kérdőív első felében a szülőknek el kell képzelniük egy testvérpárt, akik jól kijönnek egymással és saját megítélésük alapján kitölteni a kérdőívet, hogy a 24 viselkedés az

elképzelt testvérekre mennyire lenne jellemző egy-egy 5 fokú Likert-skálán (mintegy standardként). Ezután ugyanezt a 24 helyzetet a saját gyermekeik kapcsolatára is kitöltik (ez az észlelt viselkedés). Az utolsó kérdés végül, hogy a szülő értékelje a gyermekei közti kapcsolat általános minőségét egy 7 fokú Likert-skálán. A pontszámokat alskálánként összegezve a magasabb melegség pontszám egy pozitívabb, szorosabb testvérkapcsolatra ad következtetést, míg a másik két alskálán elért magasabb pontszám egy távolságtartóbb, rivalizálóbb testvérkapcsolatra jellemző (Kramer és Baron, 1995).

Az eredeti kérdőív tartalmaz még három további oszlopot, melyben arról kérdezi a szülőket, hogy a 24 viselkedés saját vélekedésük szerint mennyire jelent problémát a gyermekeiknél, mennyire könnyedén lehetne ezen változtatni, illetve mennyire hajlandóak segítséget kérni, amennyiben problémának érzik azokat. Ezek jelen kutatásban nem kerültek felhasználásra. Az eredeti kutatásban kapott megbízhatósági értékei a kérdőívnek a következőképpen alakultak: a melegség/közelség dimenzió standard kérdéssoráé és észlelt viselkedése egyaránt 0.86, a rivalizálás/versengés esetében a szülői standard reliabilitása 0.81, az észlelt viselkedése 0.76, míg az agonizmus dimenzióban a standard 0.88 és a szülők észlelt viselkedése 0.76. Jelen kutatásban a szülői standard megbízhatósága is jó és kiváló volt (Cronbach $\alpha_{\text{melegség/közelség}}=0.91$; Cronbach $\alpha_{\text{rivalizálás/versengés}}=0.84$; Cronbach $\alpha_{\text{agonizmus}}=0.78$), illetve az észlelt viselkedése is (Cronbach $\alpha_{\text{melegség/közelség}}=0.92$; Cronbach $\alpha_{\text{rivalizálás/versengés}}=0.86$; Cronbach $\alpha_{\text{agonizmus}}=0.79$). A kérdőívet a 2. *melléklet* tartalmazza.

Mivel az MPAS és a PEPC-SRQ kérdőíveknek a kutatásom felvételének időpontjáig még nincs magyar fordításuk és validációjuk, így két diplomás fordítóval, egymástól függetlenül dolgozva készítettük el az általam használt fordítások nyers változatát, melyet aztán a konzulensemmel véglegesítettünk.

4.2.2. Vizsgálatban használt kísérleti helyzetek

A szociális kogníció feladatok 11 rövid, az egyik kísérletvezetővel elvégzett helyzetet takarnak, és sorba vannak rendezve: a legelső a fiatalabbaknak is, míg az utolsót már csupán a nagyobbaknak szükséges tudniuk megcsinálni. A kísérleti helyzet akkor ért véget, ha a gyermek 3 egymást követő feladatot nem tudott végrehajtani, vagy ha mind a 11 feladatot fel tudtuk vele venni. Minden feladatra 0 vagy 1 pontot kaphattak (Hoicka és mtsai, 2021).

Minden gyermekkel ugyanazokat a kísérleti eszközöket használtuk, melyekkel korábban ők még nem találkoztak. Az első helyzet a közös figyelem képességére irányult. A vizsgálatot felvevő személy egy műanyag virágfigurát mozgatott, melynek kinyíltak és összecsukódtak a

szirmai, eközben tekintetét a gyermek és a tárgy között váltogatta. A gyermek akkor kapta meg a pontot, ha tekintetét szintén a virág és a vizsgálatvezető között tudta váltogatni.

A második helyzetben (a szándékos cselekvés képességének meglétére) egy játékezebrát helyeztünk el, azt egy átlátszó dobozzal letakartuk. A vizsgálatvezető megkérdezte a gyermektől, hogy ki tudja-e venni az állatot. Amennyiben ki tudta szabadítani a zebrát, úgy 1 pontot kapott a feladatra. A harmadik pontot akkor kaphatták meg a gyermekek, ha a kísérletet felvevő háta mögé mutattak, vagy szóban elmondták, hogy a műanyag ló a háta mögött volt. Ezt megelőzően a vizsgálatvezető a lovat megmutatta a gyermeknek, ügetést imitált, majd eldugta azt a háta mögé.

A negyedik feladat során a gyermeknek egy műanyag tojástadtunk, majd elhelyeztünk két kockát a gyermek elé, két különböző helyre. A vizsgálatvezető elfordította a fejét az egyik kocka irányába, majd vissza a gyermekre, pontot pedig akkor kapott a gyermek, ha követte a tekintetével a vizsgálatot felvevő személyt. Az ötödik helyzetben egy homokozólapátot kapott a kezébe, majd két másik kocka elhelyezésével a kísérletvezető az egyikre mutatott a kezével. Amennyiben a gyermek tekintete fixálódott azon a kockán, akkor szintén sikeresen teljesítette a feladatot. Ez a két helyzet a tekintetkövetés és mutatókövetés képességeit mértük fel.

A hatodik feladat során a vizsgálatot végző személy egy lefordított műanyagpoháron dobolt, majd a gyermek elé helyezve megkérdezte: „Te is meg tudod csinálni?”. A feladat teljesítettnek minősült, amennyiben a gyermek utánozta a dobolást. A hetedik helyzetben egy játékkamerát helyezett a kísérletvezető az asztalra, azt először feldöntve azt mondta „Hoppá!”, majd megnyomva rajta egy gombot azt mondta „Így!”. A gomb lenyomásával egy kép ugrott elő a kamerából, melyet a gyermeknek megmutatva megkérdezte tőle: „Te is meg tudod csinálni?”. A feladatra a gyermek akkor kapott pontot, ha megismételte a szándékos cselekvést, azaz a gomb lenyomását, de a véletlen cselekvést – a kamera feldöntését – nem. Ebben az esetben a gyerek képes különbséget tenni a szándékok és a hibák között.

A vágyakról szóló feladatban kétféle étel került a gyermek és a vizsgálatvezető közé. Szülőkkel való előzetes egyeztetés után olyan ételeket vittünk, melyek közül az egyiket a gyermek szerettem (pl. csoki), a másikat nem (pl. retek). Először a gyermek kóstolta meg őket, majd a vizsgálatvezető, aki a gyermek által szeretett ételre azt mondta „Fúj!”, az általa nem kedveltre pedig, hogy „Finom!”. Ezután a két tál közé helyezte a kezét tenyérrel felfelé és megkérte a gyermeket, hogy adjon még neki. Amennyiben a gyermek abból az ételből kínálta, ami a vizsgálatot felvevő vágya volt, tehát képes volt azt felismerni, akkor 1 pontot kapott rá.

A következőkben a vizsgálatvezető 4 képet mutatott gyermekek arcáról, boldog, szomorú, mérges és ijedt arckifejezésekkel. A vizsgálatvezető megkérdezte: “Hogy érzi magát ez a

kislány/kisfiú?”. Amennyiben a gyermek legalább három érzelmet felismert, akkor a feladatot sikeresen teljesítette. A tizedik helyzetben újabb 4 képet helyeztünk elé, melyen gyerekek arckifejezése volt látható. A vizsgálatvezető egy műanyag gyermekfigurával játszott el négy jelenetet – kettőben a figura érzelmi reakciója egyértelműen következik abból, ami történt, kettőben pedig váratlan az érzelmi reakció. Amennyiben a gyermek legalább három érzelmet sikeresen felismert a történetek során, akkor a feladatot teljesítette.

Végül a Sally-Anne teszt során a vizsgálatvezető bemutatott két fabábút, Sárít és Annát: “Ő Sári, ő pedig Anna.”. A vizsgálatvezető megkérdezi a gyermektől a babák neveit: “Ő ki? Emlékszel a nevére?” Aztán azt mondta: “Sári beteszi a labdát a poharába, majd elbújik mögöttem. Anna áteszi a labdát a saját poharába, és ő is elmegy. Amikor Sári visszajön, hol fogja keresni a labdát?” A gyermek 1 pontot kapott, ha a megfelelő kosárra mutatott, tehát képes másoknak hamis vélekedést tulajdonítani.

A kísérleti helyzetek részletes protokollját a 3. *melléklet* tartalmazza, melyeket Hoicka és munkatársainak (2021) kísérleti helyzetei alapján állítottunk össze. Azokban a feladatokban, melyekben nem találtuk meg a pontos protokollt, ott a leírás alapján Matuz-Budai Tímea és Horváth Polgár Petra Ibolya egyetemi tanársegédekkel dolgoztuk ki a helyzeteket.

4.3. A kísérlet menete

A résztvevők ismerősök és védőnők segítségével lettek felkeresve online vagy személyes formában. Az adatgyűjtés a családok otthonaiban történt, a kérdőíveket a szülők tableten töltötték ki. A részvétel önkéntes volt és névtelen, az alanyok a megadott adataik alapján nem beazonosíthatóak. A kutatás céljáról írásos tájékoztatót kaptak az űrlap első oldalán és papíron is és minden személy nyilatkozott beleegyezéséről az adatai felhasználásáról. A Tájékoztató és Beleegyező Nyilatkozatot a 4. *melléklet* tartalmazza. A kísérleti helyzetekről videófelvétel is készült, ezzel párhuzamosan pedig az egyik kísérletvezető papíron vezette a gyermek elért pontszámait. A videófelvetelek segítségével a kapott pontokat ellenőrizni is tudtuk, minden gyermek pontszámai kétszer lettek számolva: a helyszínen, majd egy másik kísérletvezető által a videófelvétel alapján.

A kísérletvezetők én, illetve négy szaktársam voltunk. Én 19 gyermekkel vettem fel a kísérletet, majd videófelvétel alapján még további 4 gyermek pontszámait kódoltam. A helyszínre érkezés után néhány percig kötetlenül játszottunk a gyermekkel, majd a kísérletvezető jól látható helyre tette az átlátszatlan táskát és megkérdezte a gyermeket, hogy van-e kedve játszani olyan játékokkal, amiket mi hoztunk. Az eszközöket két kísérleti helyzet között a kísérletvezető a táskából vette elő, majd oda is tette vissza, hogy a továbbiakban a

gyermek ne lássa azokat. A szülők a szobában tartózkodhattak a kísérleti helyzetek ideje alatt, abban az esetben, ha azt a gyermek igényelte. Szintén a gyermek igényei szerint szünetet is tartottunk két játékos kísérleti helyzet közt, illetve akkor is, ha valamiféle nem várt, zavaró tényező lépett fel (pl. egy másik személy lépett a szobába). A gyermekek életkora nem befolyásolta a vizsgálati helyzeteket, minden gyermekkel az első, a közös figyelmi képesség meglétét felmérő helyzettől kezdtük az adatfelvételt.

5. Eredmények

A kérdőívek és kísérletek során szerzett adatokon a hipotéziseimnek megfelelő statisztikai elemzéseket végeztem. Az adatokat elsőként rendeztem: a kérdőívek fordított itemeit megfordítottam, majd az MPAS skáláinak válaszait átkódoltam 1 és 5 közötti értékekre. Ezután mind az MPAS, mind a PEPC-SRQ skáláinak pontszámait az egyes kitöltőkre összegeztem. Az Anyai Posztnatális Kötődési Skála egyes dimenzióinak korábbi alacsony Chronbach alfa értékei miatt (Condon és Corkindale, 1998; Kopcsó, 2022), illetve a saját eredményeimben is a dimenziók megbízhatóságának nagy különbségei miatt a 3 skála összesített pontértékeivel külön dolgoztam. A PEPC-SRQ esetében a szülők saját gyermekeire vonatkoztatott pontszámait és az elképzelt testvérpárra adott válaszártékeit kivontam egymásból, így létrehozva a változókat. A statisztikai próbákat ezután a Jamovi 2.4.8 program (The jamovi project, 2023) segítségével végeztem el.

A gyermekeket három korcsoportra osztottam: az első a 2 év alattiak, a második a 2-4 év közöttiek, a harmadik pedig a 4-5 éves gyermekek lettek. Ahogy azt az elméleti bevezetőben is kiemelttem a második életévben robbanásszerű fejlődésnek indul a szókincs, a kézügyesség, megjelenik a szimbolikus játék (Nyitrai, 2010), ekkorra felismerik társas partnerük érzelmeit és perspektíváit (Moll és Tomasello, 2006). 4 éves kor után a gyermekeknél már nagy az igény az oksági összefüggések megtalálására (Nyitrai, 2010), emellett ebben az életévben alakul ki a hamis vélekedések képessége is (Wellman és mtsai, 2001). Így ezt a három életkori csoportot elkülönítve 10 gyermek került az első életkori csoportba, 11 a másodikba és szintén 10 gyermek a harmadikba.

Az első hipotézisem az volt, hogy a melegség/közelség a testvérek között pozitívan befolyásolja a szociális kogníciós képességeket. A normalitás vizsgálat eredményei alapján a prediktorok nem normális eloszlásúak, a kimeneti változók pedig normál eloszlásúak. A magyarázó változók nem valószínűségi változók és lineárisan független rendszert alkotnak, így a general linear model (GLM) próbát alkalmaztam. A 2 éves kor alattiak csoportjában ($F[3,3] = 4.0645$, $p = 0.140$, $R^2 = 0.605$) a testvérek közti melegség dimenzió mutatott szignifikáns

befolyásoló szerepet, azonban a hipotézisemtől eltérően negatív irányba ($\beta = -1.1221$, $p = 0.047$), míg a másik két életkori csoportban nem látható összefüggés. Az eredményeimet az 1. táblázat tartalmazza.

1. táblázat

A testvérek közti melegség/közelség hatása a szociális kognícióra

korcsoport	GLM próba eredménye	
2 éves kor alattiak	$\beta = -1.1221$	$p = 0.047$
2-4 évesek	$\beta = 0.253$	$p = 0.661$
4-5 évesek	$\beta = -0.608$	$p = 0.211$

A második hipotézisem, hogy a testvérek közti rivalizálás/versengés negatívan befolyásolja a szociális kogníció fejlődését, ez azonban egyetlen korcsoportban sem igazolódott be (lásd 2. táblázat). Nem állítottam fel hipotézist a testvérek közti harc (agonizmus) és a szociális kogníció összefüggésére, de az eredményeim alapján valóban nincs szignifikáns kapcsolat a két változó között.

2. táblázat

A testvérek közti rivalizálás/versengés hatása a szociális kognícióra

korcsoport	GLM próba eredménye	
2 éves kor alattiak	$\beta = -0.0528$	$p = 0.924$
2-4 évesek	$\beta = 0.358$	$p = 0.672$
4-5 évesek	$\beta = 0.460$	$p = 0.238$

Kutatói kérdésem szerint a magas szülő-gyermek kapcsolódási minőség pozitívan befolyásolja az életkornak megfelelő szociális kogníciós képességeket. Az első életkori csoportban ($F[3,6] = 3.057$, $p = 0.113$, $R^2 = 0.407$) a kötődés minősége dimenzió volt szignifikáns, azonban a hipotézisemtől eltérően negatív befolyásoló szerepként ($\beta = -1.556$, $p = 0.035$). A hosztilitás hiánya dimenzió ugyan nem szignifikáns, de marginális pozitív befolyásoló szerepet mutatott ($\beta = 1.182$, $p = 0.057$), ez azonban a dimenzió alacsony reliabilitása miatt nem megbízható eredmény. Az interakciókban lelt öröm ($\beta = 0.306$, $p = 0.419$) nincs összefüggésben a szociális kogníció fejlődésével. A második életkori csoportban

($F[3,7] = 3.6481$, $p = 0.072$, $R^2 = 0.443$) a kötődés minősége pozitív befolyásoló szerepet mutat ($\beta = 0.9413$, $p = 0.049$), a harmadik életkori csoportban pedig nincs szignifikáns összefüggés (lásd 3. táblázat).

3. táblázat

A szülő-gyermek kapcsolat dimenzióinak hatása a szociális kognícióra

korcsoport	GLM próba eredménye					
	kötődés minősége		hosztilitás hiánya		interakcióban lelt öröm	
2 éves kor alattiak	$\beta = -1.556$	$p = 0.035$	$\beta = 1.182$	$p = 0.057$	$\beta = 0.306$	$p = 0.419$
2-4 évesek	$\beta = 0.9413$	$p = 0.049$	$\beta = -0.574$	$p = 0.102$	$\beta = 0.0595$	$p = 0.861$
4-5 évesek	$\beta = 1.448$	$p = 0.140$	$\beta = -1.490$	$p = 0.070$	$\beta = -0.191$	$p = 0.734$

A statisztikai próbák részletes eredményeit az 5. melléklet tartalmazza.

6. Megvitatás

Dolgozatomban arra kerestem a választ, hogy miként befolyásolja a szülő-gyermek kapcsolat és a testvércapcsolat a gyermekek szociális kogníciójának fejlődését.

Az első hipotézisem az volt, hogy a melegség/közelség a testvérek között pozitívan befolyásolja a szociális kogníciós képességeket. Az eredményeim szerint a 2 éves kor alatti korcsoportban jött ki szignifikáns összefüggés, azonban negatív irányban: a magasabb melegség/közelség a testvérek között negatívan befolyásolta a szociális kogníciós képességet, amely ellentmond az eddigi kutatásoknak (Dunn és mtsai, 1991) és következtetéseknek (Gál, 2015). Az idősebb korosztályokban azonban nem jött ki szignifikáns eredmény.

Ennek oka abból eredhet, hogy ilyen kis korban a szocializációs igényeket ki tudja elégíteni egy szoros, meleg testvércapcsolat, hogy ekkor még a gyermekek nem nyitnak ki a szoros családi közegből. Továbbá, a másik két korcsoport esetében az együttjárás hiányát okozhatja, hogy a PEPC-SRQ kérdőív a 2 év alatti gyermekek csoportjában lett csupán validálva, így lehetséges, hogy az idősebb gyermekek számára nem jó mérőmódszer.

Második hipotézisem szerint a testvérek közti rivalizálás/versengés negatívan befolyásolja a szociális kogníció fejlődését. Erre a statisztikai elemzések során nem jött ki szignifikáns összefüggés, amely szintén ellentmond az eddigi eredményeknek (Song és mtsai, 2016). Egy lehetséges magyarázat erre az lehet, hogy a rivalizálás egy természetes folyamat a testvérek között, ezáltal nem befolyásolja a gyermekkori kapcsolatuk minőségét.

Kutatói kérdésem pedig az volt, hogy vajon a magas szülő-gyermek kapcsolódási minőség pozitívan hat-e az életkornak megfelelő szociális kogníciós képességekre. Itt, az első hipotézisemhez hasonlóan a 2 éves kor alatti gyermekek esetében éppen az ellenkezője áll fenn, a kötődés minősége dimenzió negatív összefüggésben áll a szociális kogníciós képességekkel. Ezzel szemben a 2-4 éves korosztályban valóban a kötődés minősége pozitívan befolyásol.

Ennek egyik lehetséges oka az lehet, hogy a gyermekek életük első pár évében minél szorosabb, magasabb minőségű kapcsolatban állnak szüleikkel, annál inkább egy szimbiotikus kapcsolat jöhet létre, melyben a gyermek nem vágyik külső, egyéb szociális kapcsolódásokra. A legidősebb korosztály (4-5 évesek) esetében az összefüggés hiányát okozhatja a kis elemszámú minta, vagy a mérési eszközök pontatlansága is. Továbbá, a másik két korcsoport esetében az együttjárás hiánya a PEPC-SRQ kérdőívhez hasonlóan abból eredhet, hogy az MPAS kérdőívet is csupán a 14 hónapos kor alatti gyermekek körében validálták.

Fontos kiemelni még, hogy mindhárom hipotézisem eredményének hátterében állhat az a tény, hogy az emberek önbevallásos kérdőíveiből nem következtethetünk minden esetben a valódi kapcsolati minőségre, hiszen sokan úgy érzik, hogy bizonyos kérdésekre szociálisan elfogadhatóbb választ kell adniuk, a kutatásomban használt kérdőíveknek pedig nem volt társas kíváncsiságot mérő skálája. Az Anyai Posztnatalis Kötődési Skála megbízhatósága ezenfelül a legtöbb korábbi kutatásban csupán közepes, így egyéb szülő-gyermek kapcsolatot vizsgáló kérdőív használata is más eredményekhez vezethet.

7. Kitekintés

A jövőben szeretném növelni az elemszámot, illetve egyéb befolyásoló faktorokat kiszűrni. Lehetséges, hogy nem megfelelő életkori csoportokkal dolgoztam, az intervallumok túlságosan tágnak bizonyulhatnak, tekintve, hogy az élet első 5 évében nagyon gyors a fejlődés (Cole és Cole, 2003). Az elméleti bevezetőmben is látható, hogy vannak még hiányos adatok arra vonatkozóan, hogy miben más a két szülő gyermekkel való kapcsolata (Stern, 1998; Lewis és Lamb, 2003). Befolyásolhatta tehát az eredményeimet az is, hogy egyes gyermekek esetében az anya töltötte ki a kérdőíveket, míg más esetekben az édesapa.

Érdemes lehet emellett más testvérkapcsolati és szülő-gyermek kapcsolati kérdőíveket használni, melyeket 14 hónapnál idősebb gyermekekre, illetve magyarul is validáltak.

Továbbá fontos egyéb demográfiai tényezőket is figyelembe szükséges venni későbbi kutatások során, például hány testvére van a kísérletben résztvevő gyermeknek, illetve milyen nagy a gyermekek közti korkülönbség és azonos vagy ellenkező neműek-e a testvérek. Érdekes lehet még azt is vizsgálni, hogy a bölcsődébe kerülés milyen hatással lehet a szociális kogníciós

képességek fejlődésére, emellett azt is, hogy az óvodába majd iskolába kerülés és a baráti kapcsolatok milyen befolyásoló szereppel bírnak.

A dolgozatom végén szeretném még egyszer kiemelni, hogy mennyire jelentős, hogy a szociális képességek fejlődését befolyásoló faktorok kutatására továbbra is figyelmet fordítsunk.

8. Nyilatkozat

Hertelendy Hanna Mária, mint a Szülő-gyermek kapcsolat és a testvércapcsolat hatása a szociális kogníció fejlődésére c. pályamunka szerzője nyilatkozom, hogy kutatásomhoz semmilyen formában nem használtam mesterséges intelligenciát.

9. Felhasznált irodalom

Adler, A. (1959). *The practice and theory of individual psychology*. Paterson, NJ: Littlefield, Adams.

Adler, A. (1959). *Understanding human nature*. New York. Routledge.

Ainsworth, M. D. S., és Bell, S. M. (1972). Mother-infant interaction and the development of competence. Letöltés dátuma: 2024. január 05. Letöltés helye: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED065180.pdf>

Aslan, E., Erturk, S., Demir, H., & Aksoy, O. (2017). Fathers' Attachment Status to their Infants. *International Journal of Caring Sciences*, 10, 1410–1418. Letöltés dátuma: 2024. január 05. Letöltés helye: https://www.internationaljournalofcaringsciences.org/docs/33_aslan_original_10_3.pdf

Bowerman, C. E., és Dobash, R. M. (1974). Structural Variations in Inter-Sibling Affect. *Journal of Marriage and the Family*, 36(1), 48. <https://doi.org/10.2307/350993>

Cagdas, A. (2003). Mother-Father-Child Interaction. *Education Bookstore Publications*, 36.

Cole, M., és Cole, S. R. (2003): *Fejlődéslélektan*. Budapest. Osiris.

Condon, J. T., és Corkindale, C. J. (1998). The assessment of parent-to-infant attachment: Development of a self-report questionnaire instrument. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 16(1), 57–76. <https://doi.org/10.1080/02646839808404558>

Cutting, A. L., és Dunn, J. (2006). Conversations with siblings and with friends: Links between relationship quality and social understanding. *British Journal of Developmental Psychology*, 24(1), 73–87. <https://doi.org/10.1348/026151005X70337>

Maternal Psychological Distress During Pregnancy in Relation to Child Development at Age Two. *Child Development*, 77(3), 573–587. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2006.00891.x>

Donley, M. G. (1993). Attachment and the emotional unit. *Family Process*, 32(1), 330. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.1993.00003.x>

Dunn, J. (1983). Sibling Relationships in Early Childhood. *Child Development*, 54(4), 787–811. <https://doi.org/10.2307/1129886>

Dunn, J., Brown, J., Slomkowski, C., Tesla, C. & Youngblade, L. (1991): Young children's understanding of other people's feelings and beliefs: Individual differences and their

antecedents. *Child Development*, 62, 1352–1366. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1991.tb01610.x>

Dunn, J., és Kendrick, C. (1982). *Siblings: Love, envy, and understanding*. Cambridge. Harvard University Press.

Fearon, R. M. P., Bakermans-Kranenburg, M. J., van IJzendoorn, M. H., Lapsley, A. M., & Roisman, G. I. (2010). The significance of insecure attachment and disorganization in the development of children's externalizing behavior: A meta-analytic study. *Child Development*, 81, 435–456. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2009.01405.x>

Felson, R. B., Russo, N. Social (1988). *Psychology Quarterly*, 51(1).

Gál Z. (2015). A tudatelmélet életkori változásainak és szerepének áttekintése óvodáskortól fiatal felnőttkorig. *Iskolakultúra*, 25(5-6), 59-73. <https://doi.org/10.17543/ISKKULT.2015.5-6.59>

Hajdú J., Orvos H., Molnár P., Nagy E. & Kovács L. (é.n.): Az anya-újszülött kapcsolat új dimenziói. *A fogamzástól a változás koráig*. 1(1), 10-12. Letöltés dátuma: 2024. január 05. Letöltés helye: <https://publicatio.bibl.u-szeged.hu/13188/>

Hoicka, E., Soy-Telli, B., Prouten, E., Leckie, G., Browne, W. J., Nurmsoo, E., & Gattis, M. (2021). The Early Social Cognition Inventory (ESCI): An examination of its psychometric properties from birth to 47 months. *Behavior Research Methods*, 54(3), 1200–1226. <https://doi.org/10.3758/s13428-021-01628-z>

Iadarola, S. J. (2008). Teaching joint attention to children with autism through a sibling-mediated behavioral intervention. Doctoral dissertation, Rutgers University-Graduate School-New Brunswick. <https://doi.org/doi:10.7282/T3TB177D>

Kerns, K. A., Abraham, M. M., Schlegelmilch, A., & Morgan, T. A. (2007). Mother – child attachment in later middle childhood: Assessment approaches and associations with mood and emotion regulation. *Attachment & Human Development*, 9(1), 33–53. <https://doi.org/10.1080/14616730601151441>

Kopcsó K. (2022). Egyéves kori mérések. Jelentés a Dél-dunántúli vizsgálatról. Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat. *Kutatási jelentések*, 107(2022). Budapest, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet. <https://doi.org/10.21543/Kut.2022.107>

Kramer, L., és Baron, L. A. (1995). Parental Perceptions of Children's Sibling Relationships. *Family Relations*, 44(1), 95. <https://doi.org/10.2307/584746>

Lábadi B., és Pohárnok M. (2019). A születési kohorszvizsgálatok pszichológiai kérdései. *Demográfia*, 62(2–3). <https://doi.org/10.21543/Dem.62.2-3.3>

- Lamb, M. E. (1978). Interactions between eighteen-month-olds and their preschool-aged siblings. *Child development*, 49(1), 51–59. <https://doi.org/10.2307/1128592>
- Lamb, M. E., Pleck, J. H., Charnov, E. L., & Levine, J. A. (1985). Paternal behaviour in humans. *American Zoologist*, 25(3), 883–894. Letöltés dátuma: 2024. január 05. Letöltés helye: <https://academic.oup.com/icb/article-pdf/25/3/883/384760/25-3-883.pdf>
- Leung, A. K., és Robson, W. L. M. (1991). Sibling rivalry. *Clinical pediatrics*, 30(5), 314–317. <https://doi.org/10.1177/000992289103000510>
- Lewis, C., és Lamb, M. (2003). Fathers' influences on children's development: The evidence from two-parent families. *European Journal of Psychology of Education*, XVIII, 211–228. <https://doi.org/10.1007/BF03173485>
- Light, P. C. (1979). *The development of social sensitivity: A study of social aspects of role-taking in young children*. Cambridge. Cambridge University Press.
- Moll, H., Koring, C., Carpenter, M., & Tomasello, M. (2006). Infants determine others' focus of attention by pragmatics and exclusion. *Journal of Cognition and Development*, 7(3), 411–430. https://doi.org/10.1207/s15327647jcd0703_9
- Noller, P. (2005). Sibling relationships in adolescence: Learning and growing together. *Personal Relationships*, 12(1), 1–22. <https://doi.org/10.1111/j.1350-4126.2005.00099.x>
- Nyitrai Á. (2010). *Az összefüggés-kezelés fejlődésének kritériumorientált segítése mesékkel 4-8 éves gyermekek körében* [Doktori disszertáció, PhD értekezés tézisei. Oktatásmélt doktori program].
- Phillips, K. E., & Schrodt, P. (2015). Sibling Confirmation as a Moderator of Rivalries and Relational Outcomes in Sibling Relationships. *Journal of Family Communication*, 15(1), 58–74. <https://doi.org/10.1080/15267431.2014.980825>
- Piaget, J. (1965). *The moral judgment of the child*. Free Press.
- Stern, D. (1998). *Anya születik*. Budapest. Animula Kiadó.
- Song, J. H., Volling, B. L., Lane, J. D., & Wellman, H. M. (2016). Aggression, sibling antagonism, and theory of mind during the first year of siblinghood: A developmental cascade model. *Child development*, 87(4), 1250-1263. <https://doi.org/10.1111/cdev.12530>
- Sullivan, H. S. (1953). *The interpersonal theory of psychiatry*. Norton.
- Szilágyiné G., I. (2008): *Az olvasóvá nevelés megalapozása óvodás kortól kisiskolás korig*. Szeretve Tanulni Oktatási Egyesület.
- The jamovi project (2023). *jamovi*. (Version 2.4) [Computer Software]. Retrieved from <https://www.jamovi.org>

Wellman, B., Haase, A. Q., Witte, J., & Hampton, K. (2001). Does the Internet increase, decrease, or supplement social capital? Social networks, participation, and community commitment. *American behavioral scientist*, 45(3), 436–455.
<https://doi.org/10.1177/00027640121957286>

Zsolnai A. (2008). A szociális készségek fejlődése és fejlesztése gyermekkorban. *Iskolakultúra*, 2, 119–140. Letöltés dátuma: 2024. január 05. Letöltés helye:
https://misc.bibl.u-szeged.hu/45532/1/iol_2008_001_119-140.pdf